

LECTIO ALTERA ET TRICESIMA (32)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχετικά με τα *exempla virtutis* βλ. L. R. Lind, «The Tradition of Roman Moral Conservatism», C. Deroux (ed.), *Studies in Latin Literature and Roman History*, I, *Collection Latomus* 164, Bruxelles 1979 (ανασκόπηση και βιβλιογραφία).

Πηγή του κειμένου: Κικέρωνας, *Arch.* 14 (διδασκευή).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Το ουσ. *sapiens* (κανονικά μετοχή του ενεστώτα του *sapio*) κλίνεται όπως το *adolescens* (συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XXXI). (β) Ο τύπος *iacērent* είναι υποτακτική του παρατατικού του *iaceo*, που πρέπει να τη διακρίνουμε από την υποτακτική *iacērent* του *iacio* (βλ. το μάθ. V ετυμ. 10). (γ) Για το ουσ. *litterae-ārum* βλ. το μάθ. XVIII. (δ) Οι αφαιρετικές *colendo* και *cogitando* δηλώνουν τον τρόπο. (ε) Για την κλίση του ουσ. *mens* βλ. το μάθ. VI Π. (ζ) Οι αφαιρετικές *expetendo* και *ducendo* δηλώνουν τον τρόπο και είναι επεξηγήση στο *sic*. (η) Η γενική *portis* είναι επεξηγηματική. (θ) Η γενική *parvi* είναι της αξίας (μάθ. XXIX Π3α).

2. Τα μαθήματα XXXII-XXXIV πραγματεύονται τρεις ονοματικούς ρηματικούς τύπους: το γερούνδιο, το γερουνδιακό και το σουπίνο. Ενώ η ελληνική χρησιμοποίησε το απαρέμφατο με τη βοήθεια του άρθρου ως έναρθρο ρηματικό ουσιαστικό, η λατινική ανέπτυξε αντίστοιχα ένα ρηματικό ουσιαστικό από το θέμα του ενεστώτα με το πρόσφυγα *-nd-* και με καταλήξεις ενός δευτερόκλιτου ουσιαστικού. Την ονομαστική του γερουνδίου και την απρόθετη αιτιατική (άμεσο αντικείμενο) αναπληρώνει το απαρέμφατο του ενεστώτα.

3. Να τονιστεί ιδιαίτερα στους μαθητές πως (α) οι πιο εύχρηστοι τύποι του γερουνδίου είναι η (εμπρόθετη) αιτιατική

και η αφαιρετική, (β) γερούνδιο διαθέτουν και τα αποθετικά ρήματα, (γ) το γερούνδιο μεταφράζεται με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τη χρήση του (βλ. τα παραδείγματα του βιβλίου).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Γεράτα είναι όλα τα βιβλία, γεμάτοι οι λόγοι των σοφών, γεμάτη είναι η αρχαιότητα από πρότυπα υποδειγματικής συμπεριφοράς. Όλα αυτά (τα πρότυπα) θα έμεναν στην αφάνεια αν δεν τα συνόδευε το φως των Γραμμάτων. Γιόσο πολλές εικόνες γενναιοτάτων αντρών μας άφησαν κληρονομιά οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι συγγραφείς, όχι μόνο για να τις ατενίζουμε αλλά και για να τις μιμούμαστε! Αυτές (τις εικόνες) τις έβαζα πάντα μπροστά μου ως πρότυπα στην επιθυμία μου να διοικήσω σωστά και να διαχειριστώ την πολιτεία μας. Διέπλαθα την ψυχή μου και το νου μου με το να λατρεύω και να αναλογίζομαι τους έξοχους άντρες. Γιατί έτσι μπόρεσα να ριχτώ για τη σωτηρία σας σε τόσους πολλούς και τόσο μεγάλους αγώνες, με το να επιδιώκω δηλαδή μόνο τον έπαινο και την τιμή και να μην υπολογίζω όλα τα βάσανα του σώματος και όλους τους θανάσιμους κινδύνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. *ad intuendum*: εμπρόθ. αιτιατική του γερουνδίου του αποθ. *intueor*, 2· εκφράζει το σκοπό.
- ad imitandum*: εμπρόθ. αιτιατική του γερουνδίου του αποθ. *imitor*, 1· εκφράζει το σκοπό.
- (bene) *gerendi*: γενική του γερουνδίου του (bene) *gero*, 3 (στο *cupidus*).
- administrandi*: γενική του γερουνδίου του *administro*, 1 (στο *cupidus*).
- colendo*: αφαιρετική του γερουνδίου του *colo*, 3· εκφράζει τον τρόπο.
- cogitando*: αφαιρετική του γερουνδίου του *cogito*, 1· εκφράζει τον τρόπο.
- expetendo*: αφαιρετική του γερουνδίου του *expeto*, 3· εκφράζει τον τρόπο.
- ducendo*: αφαιρετική του γερουνδίου του *duco*, 3· εκφράζει τον τρόπο.
- II. *proeliandi* — *certandum* — *fugiendo* (τρόπος) — *scribendi* — *bellandi*.

III. exemplōrum: γενική ως συμπλήρωμα του επιθ. plēna.
 virōrum: γενική κτητική στο imagines
 parvi: γενική της αξίας στο esse.

IV. Ev. relinquunt
 Παρ. relinquēbant
 Παρ.κ. reliquēbant
 Συντ. Μέλ. reliquerint

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Όν.	homo excellens	homines excellentes
Γεν.	hominis excellentis	hominum excellentium
Δοτ.	homini excellenti	hominibus excellentibus
Αιτ.	hominem excellentem	homines excellentes
Κλητ.	homo excellens	homines excellentes
Αφ.	homine excellenti	hominibus excellentibus

V. Exempla ad imitandum.
 Mens legendo alitur.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Οι Λέντουλοι ήταν παλιά αριστοκρατική οικογένεια της Ρώμης.
 Παρόμοιο ανέκδοτο για κάποιο Λέντουλο, γημονεύεται ο Μακρόβιος
 (2, 3, 3).

LECTIO TERTIA ET TRICESIMA

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για το μεταρρυθμιστικό έργο του Καίσαρα βλ. Zwi Yavetz, *Julius Caesar and his Public Image*, London 1983.

Πηγή του κειμένου: Κικέρωνας, *Marc. 8* (με μικρές αλλαγές).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Το αριθμητικό unus (= ένας) σημαίνει επίσης: μόνος, (α) μοναδικός, ένας και μόνος, μόνο ένας κτλ. Για την κατανόηση του tibi uni πρβ. στο τέλος: quibus praeter te mederi nemo potest. (β) Το απαρέμφατο iacere είναι του iaceo. (≠ iacere του iacio· μάθ. XXXII, συμπληρωματικές παρατηρήσεις). (γ) Για τη γενική ipsius βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. IX. (δ) Η αφαιρετική senēris legibus δηλώνει το μέσο.

(ε) Προσοχή στη διάκριση των vincio (δένω) και vincio (νικώ). (ζ) Το ρήμα quasso είναι θαμιστικό του quatio. (η) Το ουσ. dignitas σχηματίζει τη γενική του πληθ. κανονικά σε -um αλλά και σε -ium (μάθ. VI, συμπληρωματικές παρατηρήσεις). (θ) quae idem togatus fieri prohibuisset: πρόκειται για υποθετικό λόγο του β' είδους που εκφράζει υπόθεση αντίθετη προς την πραγματικότητα (μάθ. XXXIX Π2). Στην πλήρη του μορφή θα είχε ως εξής: quae idem fieri prohibuisset, si togatus fuisset. (ι) Για τη σύνταξη του prohibeo με απαρέμφατο του παθητικού ενεστώτα βλ. το μάθ. XV Π6 (εδώ η απαγόρευση αφορά τους οπαδούς του Καίσαρα και του Πομπηίου).

2. Το γερούνδιο και το γερουνδιακό σχηματίζονται με την προσθήκη του προσφύματος -nd- στο ενεστωτικό θέμα. Να τονιστεί η νοηματική αντιστοιχία του γερουνδιακού με τα ρηματικά επίθετα της ελληνικής σε -τέος, με τη διευκρίνιση ότι το γερουνδιακό χρησιμοποιείται πολύ συχνότερα από ό,τι τα επίθετα σε -τέος και εμφανίζει και πρόσθετες χρήσεις. Το γεγονός ότι απαρτίζει χωριστή συζυγία μαζί με το sum πιστοποιεί την ευρύτατη χρήση και τη σπουδαιότητά του (βλ. επίσης το μάθ. XLIX, σχετικά με τη γερουνδιακή έλξη). Η προσωπική και η απρόσωπη σύνταξη στην παθητική περιφραστική συζυγία να διδαχτεί παράλληλα με τη σύνταξη των επιθέτων σε -τέος. Ως προς τη δοτική του ενεργούντος προσώπου (του ποιητικού αιτίου) να τονιστεί πως η δοτική αυτή χρησιμοποιείται συνήθως με το γερουνδιακό και σπάνια με τους παθητικούς συντελικούς χρόνους των ρημάτων (χρήση κανονική στην ελληνική).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Εσύ και μόνο¹, Γάιε Καίσαρα, πρέπει να αποκαταστήσεις όλα όσα ξέρεις πως κείτονται καταλυμένα και ριγμένα κάτω από τη λαίλαπα αυτού του ίδιου του πολέμου, που υπήρξε αναγκαίος: πρέπει να αναδιοργανώσεις τη δικαιοσύνη, να αποκαταστήσεις την εμπορική πίστη, να χαλιναγωγήσεις τα πάθη, να επιδιώξεις την αύξηση του πληθυσμού πρέπει να στερεώσεις με αυστηρούς νόμους όλα όσα έχουν ήδη καταρρεύσει και καταλυθεί. Σε ένα τόσο φοβερό² εμφύλιο πόλεμο, μέσα στο τόσο μεγάλο πάθος των ψυχών και των όπλων, η ρημαγμένη πολιτεία έχασε και πολλά διακριτικά του κύρους της και πολλά στηρίγ-

ματα της σταθερότητάς της· και πολλά έκανε στον πόλεμο και ο ένας και ο άλλος αρχηγός, που ο ίδιος σε περίοδο ειρήνης θα είχε εμποδίσει να συμβούν. Πρέπει λοιπόν να βοηθήσεις την πολιτεία και να θεραπεύσεις τώρα όλες τις πληγές του πολέμου, που κανείς εκτός από σένα δεν μπορεί να γιατρέψει.

1. Εσύ είσαι ο μόνος που 2. τόσο μεγάλο.

ΑΓΙΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. α. *excitanda*: γερουνδιακό, ουδ. γένους, ον. πληθ., του *excito*, 1-παθ. περιφραστική συζυγία (*excitanda sunt*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *omnia* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- β. *constituenda*: γερουνδιακό, ουδ. γένους, ον. πληθ., του *constituo*, 3-παθ. περιφραστική συζυγία (*constituenda sunt*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *iudicia* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- γ. *revocanda*: γερουνδιακό, θηλ. γένους, ον. εν., του *revoco*, 1-παθ. περιφραστική συζυγία (*revocanda est*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *fides* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- δ. *comprimendae*: γερουνδιακό, θηλ. γένους, ον. πληθ., του *comprimo*, 3-παθ. περιφραστική συζυγία (*comprimendae sunt*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *libidines* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- ε. *propaganda*: γερουνδιακό, θηλ. γένους, ον. εν., του *propago*, 1-παθ. περιφραστική συζυγία (*propaganda est*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *suboles* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- ζ. *vincienda*: γερουνδιακό, ουδ. γένους, ον. πληθ., του *vincio*, 4-παθ. περιφραστική συζυγία (*vincienda sunt*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *omnia* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- η. *subveniendum*: γερουνδιακό, ουδ. γένους, ον. εν., του *subvenio*, 4-παθ. περιφραστική συζυγία (*subveniendum est*), απρόσωπη σύνταξη με ποιητικό αίτιο το *tibi*.
- θ. *sananda*: γερουνδιακό, ουδ. γένους, ον. πληθ., του *sano*, 1-παθ. περιφραστική συζυγία (*sananda sunt*), προσωπική σύνταξη με υποκ. το *vulnera* και ποιητικό αίτιο το *tibi*.

II. *Fortes viri nobis imitandi sunt.*

Res publica illis bene gerenda est.

Animus mihi conformandus est.

Homines excellentes vobis colendi sunt.

Honestas illi expetenda est.

II. *Vulneribus tibi medendum est.* (ή *vulnera tibi medenda sunt*, επειδή το *medeor* συντάσσεται σπανιότερα και με αιτιατική).

III. *iacere*: αντικείμενο στο *sentis*, ειδικό απαρέμφατο.

impetu: αφαιρετική του μέσου στις μετοχές *perculsa* και *prostrata*

legibus: αφαιρετική του οργάνου (μέσου) στο *vincienda sunt*.

dignitatis: γενική αντικειμενική στο *ornamenta*.

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ		
IV. Ον.	<i>uterque</i>	<i>utrique</i>	Εν.	<i>prohibeat</i>
Γεν.	<i>utriusque</i>	<i>utrorumque</i>	Παρατ.	<i>prohiberet</i>
Δοτ.	<i>utrique</i>	<i>utrisque</i>	Μέλλ.	<i>prohibiturus sit</i>
Αιτ.	<i>utrumque</i>	<i>utrosque</i>	Παρακ.	<i>prohibuerit</i>
Αφ.	<i>utrōque</i>	<i>utrisque</i>	Υπερσ.	<i>prohibuisset</i>

V. *Bella nobis vitanda sunt.*

Pax nobis expetenda est.

LECTIO QUARTA ET TRICESIMA (34)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για το Σκιπίωνα τον Αφρικανό βλ. W. Schur, *Scipio Africanus und die Begründung der römischen Weltherrschaft*, Leipzig 1927· A. H. McDonald, «*Scipio Africanus and Roman Politics in the Second Century B.C.*», *JRS* 28 (1938) 153-164· H. H. Scullard, *Scipio Africanus: Soldier and Politician*, London 1970.

Πηγή του κειμένου: Valerius Maximus 2, 10, 2 (διασκευή).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Η εμπρόθετη αφαιρετική in *Literno* χρησιμοποιείται αντί της γενικής γιατί δηλώνει κανονικά όχι την πόλη *Λίτερνο* αλλά την έπαυλη (*villa*) του Σκιπίωνα στο *Λίτερνο*. (β) Η πρόταση *cum... existimasset* είναι αιτιολογική (μάθ. XXXV Π2). (γ) Το *quod (= id)* αναφέρεται σε ολόκληρο το περιεχόμενο της πρότασης *praesidium... conlocavit*. (δ) I: δοτική *ianuae* είναι συμπλήρωμα στο *appropinquaverunt* (μάθ. XXX Π1). (ε) η αφαιρετική *clarā voce* δηλώνει τον τρόπο. (ζ) Για τον παρακείμενο *retulerunt* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XII. (η) Για τη

σύνταξη του ιυβεο με παθητικό απαρέμφατο βλ. το μάθ. XV Π6. Εδώ οι αποδέκτες της διαταγής είναι οι δούλοι του Σκιπίωνα. (θ) Για την κλίση του ουσ. *deus* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XXII.

2. Παρά τις συντακτικές αντιστοιχίες με την τελική μετοχή του μέλλοντα και το απαρέμφατο της αναφοράς της ελληνικής, το σουπίνο αποτελεί από γραμματική άποψη ιδιομορφία της λατινικής. Ο τύπος σε -um, που δηλώνει το σκοπό, είναι πιο εύχρηστος από τον τύπο σε -u, που δηλώνει την αναφορά, γιατί είναι φυσικό να αναφέρονται οι άνθρωποι συχνότερα στην ομιλία τους στο σκοπό κάποιας πράξης τους. Η στενή σύνδεση του τύπου σε -um με ρήματα κίνησης φαίνεται και από το σχηματισμό του απαρεμφάτου του παθητικού μέλλοντα από το σουπίνο σε -um και από το παθητικό απαρέμφατο του εο: *amālum iri*. Να γίνει ο απαραίτητος συσχετισμός του σουπίνου με τη μετοχή, σε -tus, με τη διευκρίνιση πως το σουπίνο είναι ρηματικό ουσιαστικό με ενεργητική σημασία και η μετοχή ρηματικό επίθετο με παθητική σημασία.

3. Η λατινική διέσωσε και λείψανα μιας δοτικής του σουπίνου (βλ. π.χ. Πλαύτου *Bacch.* 62 *lepida memoratui*· Σαλλ. *Hist.* I, 24 *res secundae mire sunt vitilis optentui*).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ενώ ο Αφρικανός βρισκόταν στο Λίτερνο, έτυχε να έρθουν πολλοί αρχηγοί ληστών, για να τον χαιρετίσουν επίσημα. Τότε ο Σκιπίωνας, επειδή νόμισε πως ήλθαν για να συλλάβουν τον ίδιο, εγκατέστησε φρουρά από δούλους στο σπίτι του. Βλέποντας το πράγμα αυτό οι ληστές πλησίασαν την πόρτα αφού άφησαν κάτω τα όπλα (τους), και με δυνατή φωνή ανάγγειλαν στο Σκιπίωνα –να το ακούς και να μην το πιστεύεις!– πως είχαν έλθει για να θαυμάσουν την παλικαριά του. Όταν οι δούλοι μετέφεραν τα λόγια αυτά στο Σκιπίωνα, αυτός διέταξε να ανοίξουν τις πόρτες και να τους βάλουν μέσα. Οι ληστές προσκύνησαν τις παραστάδες της πόρτας σαν ιερό ναό και φίλησαν με λαχτάρα το δεξί χέρι του Σκιπίωνα. Αφού άφησαν μπροστά στην είσοδο δώρα (σαν κι αυτά) που οι άνθρωποι συνήθως προσφέρουν στους αθάνατους θεούς, γύρισαν στα λημέρια τους¹.

1. στον τόπο τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. *salutatum*: σουπίνο σε αιτιατική πτώση, του *saluto*, 1^ο εκφράζει το σκοπό της κίνησης (*venērunt*).
captum: σουπίνο σε αιτιατική πτώση, του *capio*, 3^ο εκφράζει το σκοπό της κίνησης (*venisse*).
auditu: σουπίνο σε αφαιρετική πτώση, του *audio*, 4^ο εκφράζει την αναφορά (σε εξάρτηση από το *incredibile*).
admiratum: σουπίνο σε αιτιατική πτώση, του *admiror*, αποθ. 1^ο εκφράζει το σκοπό της κίνησης (*venisse*).
- II. *oratum* – *dormitum* – *hiematum* – *spectatum*.
- III. *intellectu* – *iudicatu* – *cognitu*.
- IV. Η περίοδος αποτελείται από δύο προτάσεις: α. *cum... esset*: δευτερεύουσα χρονική πρόταση που εισάγεται με τον ιστορικό *cum* + υποτ. του παρατατικού και εκφράζει το σύγχρονο (βλ. το μάθ. XXIV Π6) β. *complures... venērunt*: κύρια πρόταση.
 α. *esset*: ρήμα: *Africanus*: υποκ.· *in Linterno*: εμπρόθ. προσδ. του τόπου στο *esset* (στάση). Βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις.
 β. *venērunt*: ρήμα: *duces*: υποκ.· *praedonum*: γεν. κτητική στο *duces*· *complures*: επιθετικός προσδιορισμός στο *duces*· *salutatum*: σουπίνο που εκφράζει το σκοπό της κίνησης (στο *venērunt*).
ad eum: εμπρόθετος προσδιορισμός που δηλώνει κίνηση προς πρόσωπο (στο *venērunt*)· *forte*: επιπρ. προσδ. του τρόπου στο *venērunt*.
- V. Εν. *referunt*
 Παρατ. *referēbant*
 Μέλλ. *referent*
 Παρακ. *rettulērunt*
 Υπερσ. *rettulerant*
 Συντ. μέλλ. *rettulerint*. Βλ. το μάθ. XIII, συμπλ. παρατ.
- VI. *Eum salutatum* (ή *ad eum salutandum*) *iimus*.
lucundum est visu.

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ XXXII-XXXIV

- I. Να συμπληρωθεί ο κατάλληλος τύπος του γερουνδίου:
Pueri venērunt ad [ludendum] (ludo, 3).
Libri [legendo] idonei sunt (lego, 3).
Poëta [scribendi] peritissimus est (scribo, 3).
Tempus ad [consulendum] breve erat (consulo, 3).
Caesar invēnit naves parātas ad [navigandum] (navigo, 1).
[Docendo] discimus (doceo, 2).
Charta utilis [scribendo] est (scribo, 3).
- II. Να συμπληρωθούν τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του σουπίνου του ρήματος που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση:
Legātos ad Caesarem misērunt [rogātum] auxilium (rogo, 1).
Galli castra [oppugnātum] venērunt (oppugno, 1).
Fulvius Athēnas [exsulātum] abiit (exsulo, 1).
Id [factu] difficillimum est (facio, 3*).
Hoc, quod dicis, incredibile [auditu] est (audio, 4).
Spectaculum mirabile [visu] erat (video, vidi, visum, vidēre, 2).
Pueri [dormitum] eunt (dormio, 4).
- III. Να αντικατασταθεί το *debeo* + απαρ. από τον αντίστοιχο τύπο της παθητικής περιφραστικής συζυγίας. Να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο.
 α. *Ducem salutāre debēmus.*
 β. *Scipio praesidium domesticōrum conlocāre debet.*
 γ. *Praedōnes arma abicere debēbant.*
 δ. *Rōmāni senatui parēre debuērunt.*
 ε. *Domum ire debebāmus.*
 ζ. *Equites Gallis occurrere debent.*
 η. *Hostem proelio lacessere debuerāmus.*
- [III] α. *Dux nobis salutandus est.*
 β. *Praesidium domesticōrum Scipiōni conlocandum est.*
 γ. *Arma abicienda praedonibus erant.*
 δ. *Rōmānis senatui parendum fuit.*
 ε. *Nobis domum eundum erat.*
 ζ. *Gallis ab equitibus occurrendum est.* [εμπρόθετη αφ. του ποιητικού αιτίου για να αποφευχθούν οι δύο δοτικές]
 η. *Hostis proelio nobis lacessendus fuerat.*

LECTIO QUINTA ET TRICESIMA (35)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχετικά με την ηθική διδασκαλία του ρωμαϊκού Στωικισμού (βλ. και την εισ. στο μάθ. XXXIX) βλ. E.V. Arnold, *Roman Stoicism* New York/Cambridge 1911, κεφ. 11-15· M.L. Clarke, *The Roman Mind*, Cambridge, Mass./Harvard 1968, κεφ. 11. Ειδικά για το Σενέκα βλ. M. Pohlenz, *Die Stoa: Geschichte einer geistigen Bewegung*, I, Göttingen 1959², 303 κεξ· A.-M. Guillemin, «Sénèque, Directeur d'âmes», *REL* 30 (1952) 202-219· P. Boyancé, «Le stoïcisme à Rome», *Actes du VIIIème Congrès d'Association Budé, Aix-en-Provence* 1963, 253-262· P. Grimal, *Sénèque ou la conscience de l'Empire*, Paris 1978, 358 κεξ.

Πηγή του κειμένου: Σενέκας, *Cons.* *Helv.* 12, 4-6 (διασκευή).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Το ουσ. Plato κλίνεται ως εξής: Plato (Platon), Platōnis, Platōni, Plaiōna (Platōnem), Plato(n), Platōne. Όμοια κλίνεται και το ουσ. Zēno (Zenon). (β) Για τη σύνταξη του *trado* με απαρέμφατο βλ. το μάθ. XIX. (γ) Το ουσ. *plebs* (*plebes*) είναι ετερόκλιτο. (δ) Στην πρόταση *cum... funderet* ο *cum* είναι ιστορικός. (ε) Το ουσ. *sequester-stris* σχηματίζει την αφαιρετική σε -e και τη γενική του πληθυντικού σε -ium. (ζ) Για το *mehercule* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XVIII. (η) Το *ipse* αναφέρεται στον *populus Romānus*. (θ) Ο *felices viros*: επιφωνηματική χρήση της αιτιατικής, πολύ συνηθισμένη. (ι) Στη φράση *loco soceri* ο τύπος *loco* είναι αφαιρετική και κυριολεκτικά σημαίνει «στη θέση» (κάποιου). Στη χρήση αυτή εμφανίζεται και εμπρόθετη με την *in* (*in loco soceri*).

2. Ο αιτιολογικός σύνδεσμος *quod* προήλθε από την αιτιατική του ενικού του ουδέτερου της αναφορικής αντωνυμίας *qui, quae, quod*. Η χρήση του ως αιτιολογικού συνδέσμου πήγασε από την αιτιατική της αναφοράς (ως προς το οποίο, για

το οποίο, γιατί). Ο σύνδεσμος *quia* θα πρέπει να ήταν αρχικά η αιτιατική του πληθυντικού του ουδετέρου της αόριστης -ερωτηματικής αντωνυμίας *quis*: από αιτιατική της αναφοράς (ως προς τί;) έγινε ερωτηματικό μόριο (γιατί;) και έπειτα αιτιολογικός σύνδεσμος. Τέλος, ο σύνδεσμος *quoniam* είναι σύνθετος από το σύνδεσμο *cum* (*quom*) και το μόριο *iam* και διασώζει την αιτιολογική σημασία του *cum*. Για την προέλευση του *cum* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XXIV.

3. Ως προς την εκφορά των αιτιολογικών προτάσεων να τονιστεί (α) η διαφοροποίηση της αιτιολογίας (αντικειμενική-υποκειμενική) ανάλογα με την έγκλιση (οριστική-υποτακτική): να διευκρινιστεί επακριβώς η έννοια της υποκειμενικής αιτιολογίας και να υπογραμμιστεί η περίπτωση του συνδέσμου *cum*. (β) η συμμόρφωση με τους κανόνες της ακολουθίας των χρόνων των αιτιολογικών προτάσεων που εκφέρονται με τη υποτακτική.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Λένε πως ο Όμηρος είχε ένα δούλο, ο Πλάτωνας τρεις και ο Ζήνωνας κανέναν. Κανείς όμως ας μην τους λυπηθεί, γιατί τάχα έζησαν στη δυστυχία. Ο Μενήσιος Αγρίππας, που μεσολάβησε για την κοινή συμφιλίωση ανάμεσα στους πατρικούς και στους πληβείους, κηδεύτηκε με έρανο. Την εποχή που ο Ατίλιος Ρήγουλος κατατρόπωνε τους Καρχηδονίους στην Αφρική, έγραψε στη Σύγκλητο πως ο εργάτης του είχε φύγει και είχε εγκαταλείψει το χωράφι του: η Σύγκλητος αποφάσισε να αναλάβει το κράτος τη φροντίδα του αγρού, επειδή ο Ρήγουλος βρισκόταν μακριά. Οι θυγατέρες του Σκιπίωνα προικίστηκαν από το δημόσιο ταμείο, επειδή ο πατέρας τους δεν τους είχε αφήσει τίποτα. Δίκαιο ήταν, μα τον Ηρώδη, να πληρώσει φόρο ο ρωμαϊκός λαός στο Σκιπίωνα, αφού οι ίδιοι, εισέπρατταν μόνιμα φόρο από την Καρχηδόνα. Ευτυχισμένοι οι άντρες των κοριτσιών (αυτών) που ο ρωμαϊκός λαός πήρε τη θέση του πεθερού τους.

1. που τους έλαχε για πεθερός ο ρωμαϊκός λαός.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. a. *quod...vixerint*: αιτιολογική πρόταση: εισάγεται με το σύνδεσμο

quod και εκφέρεται με την υποτακτική, επειδή η αιτιολογία είναι υποκειμενική (κατά τη γνώμη του υποκ. του ρήματος *miseretur*). Ο χρόνος του ρήματος είναι παρακείμενος πρώτα γιατί δηλώνεται κάτι το προτερόχρονο (έζησαν στο παρελθόν) και δεύτερο επειδή εξαρτάται από αρκτικό χρόνο (*miseretur*: ενεστώς).

β. *quoniam... aberat*: αιτιολογική πρόταση: εισάγεται με το σύνδεσμο *quoniam* και εκφέρεται με την οριστική, επειδή η αιτιολογία είναι πραγματική (πράγματι ήταν μακριά). Ο παρατατικός δείχνει τη διάρκεια στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα του παρελθόντος.

γ. *quia nihil...reliquerat*: αιτιολογική πρόταση: εισάγεται με το σύνδεσμο *quia* και εκφέρεται με την οριστική, που εκφράζει πραγματικό γεγονός. Ο υπερσυντέλικος της οριστικής δηλώνει κάτι το συντελεσμένο πριν από κάποιο χρονικό σημείο του παρελθόντος.

δ. *cum... exigeret*: αιτιολογική πρόταση: εισάγεται με το σύνδεσμο *cum* και εκφέρεται με την υποτακτική (εσωτερική, λογική διεργασία). Ο παρατατικός δείχνει πράξη σύγχρονη με τον ιστορικό χρόνο της κύριας πρότασης (*aequum erat*).

Σημ. Η πρόταση *quibus... fuit* είναι αναφορική αιτιολογική: βλ. το μάθ. XLII Π2.

II. *Milites arma abiciunt, quod timent.*

Virum admirāmur, quod fortis est.

Adulescens periit, quoniam pugnāre cupiēbat.

Infeliciter vixerunt, quia pater (suus) mortuus erat.

Όλες οι παραπάνω προτάσεις εκφράζουν πραγματική αιτιολογία και γι' αυτό εκφέρονται με οριστική. Οι σύνδεσμοι *quod*, *quia*, *quoniam* μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά.

III. *placuit*: ρήμα (απρόσωπο): *curāri*: υποκ.: *senatui*: δοτ. προσωπική: *id*: υποκ. του *curāri*: *publice*: επιφρ. προσδ. του τρόπου στο *curāri*.

IV. Ενεστ. *exigat*
 Παρατ. *exigeret*
 Μέλλ. *exacturus sit*
 Παρακ. *exegerit*
 Υπερσ. *exegisset*

	Ενικός	Πληθυντικός
Ον.	aes	aera
Γεν.	aeris	aerum
Δοτ.	aerī	aeribus
Αιτ.	aes	aera
Κλητ.	aes	aera
Αφ.	aere	aeribus

Ο πληθ. aera δηλώνει αντικείμενα χάλκινα ή μπρούτζινα.

- V. Carthaginienses fudit, quod (vir) fortis erat. (fundo, fudi, fustum, fundere, 3 = κατατροπώνω)
 Pecuniam ei non dedērunt, quod dives esset (υποκειμενική αιτιολογία).

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Πρόκειται για τον Publius Claudius Pulcher, που ηγήθηκε του ρωμαϊκού στόλου στον Α΄ Καρχηδονιακό πόλεμο. Ηττήθηκε σε ναυμαχία από τους Καρχηδονίους και η ήττα του αποδόθηκε από μερικούς στην ασέβειά του (για τα γεγονότα βλ. τον Πολύβιο 1, 49-52).

LECTIO SEXTA ET TRICESIMA (36)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχετικά με τον Μάνιο Κούριο Δεντάτο βλ. G. Forni, «Manio Curio Dentato uomo democratico», *Athenaeum* 31 (1953) 170-240. Σύμφωνα με τον Πλίνιο τον πρεσβύτερο (N.H. 7, 68) όφειλε το cognomen του «Dentatus» στο γεγονός ότι γεννήθηκε με δόντια (cum dentibus· βλ. και τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XIII). Ο τελευταίος στίχος του κειμένου απηχεί το στίχο του Εννίου (Ann. 373 V³ = 209 Warminster) quem nemo ferro potuit superāre nec auro.

Πηγή του κειμένου: Valerius Maximus 4, 3, 5 (με ορισμένες αλλαγές).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Οι μετοχές assidentem και cenantem είναι κατηγορηματικές (κατηγορούμενα στο se). (β) quam... fieri: β' όρος της

σύγκρισης (α' όρος το imperāre). (γ) ipsūm. εννοείται ο Manius Curius. (δ) acie vinci: πρβ. bello superāvit, μάθ. XI, συμπλ. παρατ.

2. Ο σύνδεσμος ut ήταν αρχικά τροπικό επίρρημα με τρεις σημασίες: ερωτηματικό (πώς;), αναφορικό (όπως), αόριστο (κάπως). Από το αναφορικό επίρρημα προήλθε ο χρονικός σύνδεσμος ut, και από το αόριστο ο τελικός και ο βουλητικός (με τη μεσολάβηση της παρατακτικής σύνδεσης των προτάσεων: dico: ut a me caveas!). Από αυτό προήλθε επίσης και ο παραχωρητικός ut (quod ut ita sit = αυτό ας είναι κάπως έτσι = κι αν ακόμη αυτό είναι έτσι).

3. Στη διδασκαλία των τελικών προτάσεων να υπογραμμιστεί (α) η αποκλειστική χρήση της υποτακτικής στις προτάσεις αυτές· (β) η ιδιομορφία στην ακολουθία των χρόνων (βλ. επίσης το μάθ. XLVII Π4 για την εξήγηση της ιδιομορφίας). Σχετικά με τη χρήση της υποτακτικής να γίνει αναφορά στα όσα λέγονται στα μαθ. XXIII Π2, XXIV Π5.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο Μάνιος Κούριος Δεντάτος ήταν πάρα πολύ ολιγαρκής, για να μπορεί να περιφρονεί ευκολότερα τα πλούτη. Μια μέρα ήλθαν σε αυτόν απεσταλμένοι των Σαμνιτών. Αυτός παρουσιάστηκε στα μάτια τους καθισμένος δίπλα στη φωτιά σε ένα σκαμνί και τρώοντας από ένα ξύλινο πιάτο. Περιφρόνησε τα πλούτη των Σαμνιτών και οι Σαμνίτες θαύμασαν τη φτώχεια του. Ενώ δηλαδή του έφεραν από μέρους της πολιτείας τους πολύ χρυσάφι, για να το κάνει ό,τι θέλει, γέλασε μαλακώνοντας το αυστηρό πρόσωπό του κι απάντησε αμέσως: «Μέλη αυτής της περιττής, για να μην πω ανόητης, πρεσβείας, πείτε στους Σαμνίτες πως ο Μάνιος Κούριος προτιμάει να εξουσιάζει τους πλούσιους παρά να γίνει πλούσιος ο ίδιος· και θυμηθείτε πως εμένα ούτε στη μάχη μπορούν να με νικήσουν ούτε με χρήματα να με διαφθείρουν».

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. a. quo facilius...posset: τελική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο quo, επειδή ακολουθεί επίρρημα συγκριτικού βαθμού· εκφέρε-

ται με την υποτακτική του παρατατικού, γιατί το ρήμα της κύριας πρότασης (*utēbātur*) είναι σε ιστορικό χρόνο.

β. *ut eo utētur*: τελική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut* και εκφέρεται με την υποτακτική του παρατατικού, γιατί το ρήμα της πρότασης από την οποία εξαρτάται (*attulissent*) είναι σε ιστορικό χρόνο.

γ. *nē dicam*: τελική (παρενθετική) πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *nē* γιατί η πρόταση είναι αρνητική· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα.

II. *Praedōnes venērunt, ut salutārent* (εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Legātos misērunt, ut orārent (εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Pueri venērunt, ut spectārent (εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Legātos mittunt, ut orent (εξάρτηση από αρκτικό χρόνο).

Praedōnes veniunt, ut salūent (εξάρτηση από αρκτικό χρόνο).

III. Ενεστ. *utitur*
 Παρατ. *utēbātur*
 Μέλλ. *utētur*
 Παρακ. *usus est*
 Υπερσ. *usus erat*
 Συντ. μέλλ. *usus erit*

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Ον.	<i>acies</i>	<i>acies</i>
Γεν.	<i>aciēi</i>	—
Δοτ.	<i>aciēi</i>	—
Αιτ.	<i>aciem</i>	<i>acies</i>
Κλητ.	<i>acies</i>	<i>acies</i>
Αφ.	<i>acie</i>	—

IV. *Pauper est* (αρκτικός χρόνος), *ut divitias contemnere possit*.

Pauper erat (ιστορικός χρόνος), *ut divitias contemnere posset*.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Ο Μάρκος Αντώνιος (143-87 π.Χ.), που διετέλεσε ύπατος το 99 π.Χ., υπήρξε δεινός ρήτορας. Είναι ο ένας από τους δύο κύριους ομιλητές στο έργο του Κικέρωνα *De oratore*. Υπήρξε θύμα των προγραφών του Γαίου Μαρίου.

LECTIO SEPTIMA ET TRICESIMA (37)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σχετικά με την απήχηση των εμφύλιων πολέμων στη λατινική λογοτεχνία βλ. P. Jal, *La guerre civile à Rome*, Paris, 1963.

Πηγή του κειμένου: επιλογή και διδασκαλία από τον Κικέρωνα, *fam.*, 16, 12, 1 και 12, 18, 2.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) *nisi... subvenerit, (ut)... nequeāmus*: εξαρτημένος υποθετικός λόγος του α' είδους (το *subvenerit* είναι υποτακτική του παρακειμένου). Ευθύς λόγος: *nisi qui deus subvenerit* (συντ. μέλλ.), *salvi esse nequimus* (για τους υποθ. λόγους βλ. το μάθ. XXXIX). (β) Η πρόταση *ut veni* είναι χρονική. (γ) Η πρόταση *quae... pertinērent* είναι αναφορική προσδιοριστική. Η υποτακτική δηλώνει κάτι το δυνατό ή ενδεχόμενο, ενώ η οριστική (*pertinēbant*) θα δήλωνε κάτι το πραγματικό (για τις προτάσεις αυτές βλ. το μάθ. XLII Π1α). (δ) Η πρόταση *etsi ego clamābam* είναι εναντιωματική (μάθ. XL Π1). (ε) Η πρόταση *etiāmsi... non sint* είναι παραχωρητική (μάθ. XL Π2). (ζ) Οι προτάσεις *quae velit, quorum...parta sit* είναι αναφορικές προσδιοριστικές· οι υποτακτικές (*velit* αντί για *vult*, *parta sit* αντί για *parta est*) οφείλονται σε έλξη (μάθ. XLII Π1α).

2. Η εκφορά των συμπερασματικών προτάσεων μόνο με την υποτακτική υπογραμμίζει τον «κεντρομόλο» χαρακτήρα της λατινικής σύνταξης. Η έκφραση δηλαδή του αποτελέσματος γίνεται με την υποτακτική, επειδή αυτό απορρέει από κάποιο δεδομένο που αναφέρεται στην κύρια πρόταση.

3. Στη διδασκαλία των προτάσεων αυτών να υπογραμμιστεί (α) η διάκριση των επιρρηματικών από τις ουσιαστικές συμπερασματικές προτάσεις, (β) η διάκριση των αρνητικών

συμπερασματικών (ut non) από τις αρνητικές τελικές προτάσεις (nē), (γ) η ακολουθία των χρόνων στις προτάσεις αυτές. Το παράδειγμα *lanus terror omnes invāsit, ut nemo arma ceperit* αποδεικνύει πως, κι όταν ακόμη το αποτέλεσμα θεωρείται ως πραγματοποιημένο, η λατινική διατηρεί την υποτακτική αποδεσμεύοντας μόνο το χρόνο (βλ. και το μάθ. XLVII Π4).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Τα πράγματα έχουν φτάσει σε τέτοιο σημείο που, αν κάποιος θεός ή κάποιο τυχαίο περιστατικό δε βοηθήσει, δε θα μπορέσουμε να σωθούμε. Εγώ βέβαια, μόλις ήλθα στη Ρώμη, δεν έπαψα και να πιστεύω και να λέω και να κάνω όλα εκείνα που στόχευαν στην ομόνοια¹: όμως τόσο μεγάλη μανία τους είχε πιάσει όλους, ώστε να επιθυμούν τον πόλεμο, μολονότι εγώ φώναζα ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερη δυστυχία από τον εμφύλιο πόλεμο. Στους εμφύλιους πολέμους όλα είναι αξιοθρήνητα, αλλά τίποτα δεν είναι πιο αξιοθρήνητο από την ίδια τη νίκη: αυτή κάνει τους νικητές αγριότερους και πιο αχαλίνωτους (από ό,τι συνήθως), ώστε, ακόμη κι αν δεν είναι τέτοιοι από τη φύση τους, να εξαναγκάζονται από τα πράγματα² να γίνουν. Πράγματι, η έκβαση των εμφύλιων πολέμων είναι πάντα τέτοια, ώστε να γίνονται όχι μόνο όσα θέλει ο νικητής, αλλά (ώστε) ακόμη να κάνει ο νικητής το χατίρι εκείνων, με τη βοήθεια των οποίων κερδήθηκε η νίκη.

1. που αφορούσαν την ομόνοια 2. από ανάγκη.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. α. *ut salvi esse nequeāmus*: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα, γιατί το ρήμα της κύριας πρότασης (*deducta est*) είναι σε αρκτικό χρόνο (παρακείμενος με σημασία ενεστώτα· βλ. το μάθ. XXIII Π3).
- β. *ut rugnāre cuperent*: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut*· εκφέρεται με την υποτακτική του παρατατικού, γιατί το ρήμα της κύριας πρότασης (*invaserat*) είναι σε ιστορικό χρόνο.
- γ. *ut necessitate esse cogantur*: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα, γιατί στην κύρια πρόταση υπάρχει αρκτικός χρόνος (*reddit*).

δ. *ut non solum ea fiant*: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα, γιατί στην κύρια πρόταση υπάρχει αρκτικός χρόνος (*sunt*).

ε. (*sed etiam*) *ut victor obsequatur iis*: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *ut*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα, όπως και η προηγούμενη πρόταση, με την οποία τη συνδέει αντιθετικά το *sed etiam*.

II. *possimus*: υποτακτική του ενεστώτα, γιατί προηγείται αρκτικός χρόνος (*est*).

possēmus: υποτακτική του παρατατικού, γιατί προηγείται ιστορικός χρόνος (*erat*).

periant: υποτακτική του ενεστώτα, γιατί προηγείται αρκτικός χρόνος (*est*).

perirent: υποτακτική του παρατατικού, γιατί προηγείται ιστορικός χρόνος (*erat*).

interficiant: υποτακτική του ενεστώτα, γιατί προηγείται αρκτικός χρόνος (*est*).

interficerent: υποτακτική του παρατατικού, γιατί προηγείται ιστορικός χρόνος (*erat*).

III. *sentire*: αντικείμενο του *destiti*, τελικό απαρέμφατο.

ipsa victoria: β' όρος της σύγκρισης· εισάγεται με το *quam* και ονομαστική, όπως δηλ.: και ο α' όρος (*nihil*)· βλ. και το μάθ. XVI, συμπλ. παρατ. *quoque auxilio*· *auxilio*: αφ. του οργάνου (μέσου) στο *parta sit*· *quoque*: γεν. υποκειμενική στο *auxilio*· βλ. το μάθ. XXXI Π3δ.

IV. Ενεστ.	<i>pariatur</i>
Παρατ.	<i>pareretur</i>
Παρακ.	<i>parta sit</i>
Υπερσ.	<i>parta esset</i>

Για την κλίση του *ferox* βλ. το μάθ. VIII Π2

V. *Tantus furor eos invādit* (αρκτικός χρόνος), *ut bellum gerant*.

Tantus furor eos invāsit (ιστορικός χρόνος), *ut bellum gererent*.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟ ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Ο Γάββας υπήρξε γελωτοποιός (*scurra*) στα χρόνια του Αυγούστου. Τον αναφέρουν ακόμα ο Μαρτιάλης (I, 41, 16· 10, 101, 2 κεξ.) και ο Γιουβενάλης (5, 4). Ο *victoriatus* ήταν αργυρό νόμισμα που είχε πάνω του παράσταση της θεάς Νίκης (*Victoria*).

LECTIO DUODEQUADRAGESIMA (38)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βλ. τα συμπληρωματικά σχόλια στην εισ. του μαθ. XII.
Πηγή του κειμένου: Valerius Maximus I, 5, 4 (διασκευή).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Το *filiae* είναι δοτική χαριστική. (β) *ipsa*, ενν. η Καικιλία. (γ) Ο τύπος *nocte* είναι αφ. του χρόνου (υπάρχει και τύπος *noctu* από ένα θέμα *noct-* το θέμα του ποχ είναι κανονικά *noct-* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XIII). Το *quosdam* προσδιορίζει το ουσ. *sacello* (γιατί το ποχ είναι θηλυκό). (δ) Ο τύπος *standi* είναι γενική του γερονδίου του *sto*. (ε) Η αφαιρετική *longā morā* είναι της αιτίας στο *fessa*. Ρήματα ή επίθετα που δηλώνουν σωματική ή ψυχική ταλαιπωρία, αρρώστια και κόπωση (*labōro, aeger, fessus*) συντάσσονται με αφαιρετική της αιτίας, απλή ή εμπρόθετη (με την *ex, ab, de* πρβ. *de viā fessus*, μάθ. XIX). (ζ) Για τη βουλευτική πρόταση *ut... cederet* βλ. το μάθ. XLV. (η) Για την έκφραση *res ipsa dictum confirmavit* βλ. το μάθ. XI'.

2. Ο σύνδεσμος *dum* προήλθε από το χρονικό επίρρημα *dum*, που επιβίωσε ως δεύτερο συνθετικό επιρρημάτων (*interdum* = στο μεταξύ, *vix-dum* = μόλις και μετά βίας, *non-dum* = όχι ακόμα, ακόμα δεν) και της προστακτικής ορισμένων ρημάτων (*age-dum* = άντε τώρα, εμπρός λοιπόν). Ο σύνδεσμος *donesc* προέρχεται από το *donesc και πρέπει μάλλον να συνδεθεί με το *denique* (= τελικά). Ο σύνδεσμος *quoad* είναι σύνθετος από το *quo* και το *ad* και ο *quamdiu* από το *quam* και το *diu*. Τέλος ο σύνδεσμος *simul* ήταν αρχικά το ουδέτερο του επίθετου *similis* (= όμοιος): σ:η συνέχεια μετατράπησε σε επίρρημα (= ταυτόχρονα) και έπειτα σε σύνδεσμο (= την ίδια στιγμή που, μόλις).

3. Στο μόθημα αυτό πραγματευόμαστε τη θεωρία των χρονικών προτάσεων με μεγάλη συντομία. Αυτό που ενδιαφέρει είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με (α) τη διάκριση των δύο περιπτώσεων του συγχρονισμού (2i α και β) η περίπτωση 2iβ αποτελεί λατινισμό και στη χρήση αυτή ο *dum* δεν μπορεί να αντικατασταθεί από άλλο σύνδεσμο (στην περίπτωση 2ia μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά ο *quoad* και ο *quamdiu*), (β) τη χρήση της υποτακτικής στην περίπτωση 2iii, όταν υπεισέρχεται η έννοια της προσδοκίας ή της επιδίωξης (= υποκειμενικό στοιχείο), (γ) τη διάκριση του ιστορικού από τον χρονικό *cum*.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ενώ η Καικιλία, η γυναίκα του Μετέλλου, επιδίωκε την εμφάνιση κάποιου γαμήλιου οiwνού για την κόρη της αδελφής της σύμφωνα με τις πατροπαράδοτες συνήθειες, δημιούργησε η ίδια τον οiwνό. Μια νύχτα δηλαδή καθόταν σε ένα ιερό με την κόρη της αδελφής της και περίμενε μέχρι να ακουστεί κάποια φωνή που να ανταποκρινόταν στο σκοπό τους. Κάποτε πια η κοπέλα, κουρασμένη από την πολλή ορθοστασία, ζήτησε από τη θεία της να της παραχωρήσει για λίγο τη «θέση» της. Τότε η Καικιλία της είπε: «Ευχαρίστως σου παραχωρώ τη θέση μου». Λίγο καιρό αργότερα τα ίδια τα πράγματα επαλήθευσαν τα λόγια αυτά. Πέθανε δηλαδή η Καικιλία, που, όσο ζούσε, ο Μέτελλος την αγάπησε πολύ. Έπειτα ο Μέτελλος παντρεύτηκε την κοπέλα.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Ι. Εισάγεται	Εκφέρεται	Εκφράζει
α. χρονικός <i>cum</i>	οριστ. του μέλλοντα	σύγχρονο
β. <i>ubi</i>	οριστ. του παρακ.	προτερόχρονο
γ. <i>ut</i>	οριστ. του παρακ.	προτερόχρονο
δ. αντίστροφος <i>cum</i>	οριστ. του παρακ.	υστερόχρονο
ε. επαναληπτικός <i>cum</i>	οριστ. του ενεστ.	σύγχρονο
ζ. <i>postquam</i>	οριστ. του παρακ.	προτερόχρονο
η. επαναληπτικός <i>cum</i>	οριστ. του υπερασ.	προτερόχρονο
θ. ιστορικός <i>cum</i>	υποτ. του παρατ.	σύγχρονο
ι. ιστορικός <i>cum</i>	υποτ. του υπερασ.	προτερόχρονο
κ. ιστορικός <i>cum</i>	υποτ. του παρατ.	σύγχρονο

- II. cenat (συνεχιζόμενη πράξη που διακόπτεται).
diceret (προσδοκία: «μέχρι να πει κάτι») – dixit («ώσπου είπε κάτι»)
vīvus erat (παράλληλη διάρκεια).
- III. Dum sedent, vox audita est (περίπτωση 2ιβ).
Dum spiro, spero (περίπτωση 2ια).

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ XXXV-XXXVIII

- I. Να αντικατασταθεί ο προσδιορισμός του αναγκαστικού αιτίου ή η αιτιολογική μετοχή από αιτιολογική πρόταση.
Victōres **propter furōrem** feroces fiunt (fūror victōres invādit).
Puella, longā morā standi **fessa**, rogāvit materteram ut sibi loco cederet (fessus sum).
Ob maximā frugalitātem Curius Samnitium divitias contempsit (maximā frugalitāte utor).
- [I] Victōres feroces fiunt, quia furor eos invādit.
Puella rogāvit materteram ut sibi loco cederet, quod longā morā standi fessa erat.
Curius Samnitium divitias contempsit, quoniam maximā frugalitāte utebātur.
- II. Στις παρακάτω αιτιολογικές προτάσεις να δικαιολογηθεί η έγκλιση και ο χρόνος του ρήματος (όπου χρειάζεται):
- Cum omnes rugnāre cupiant, salvi esse non possumus.
  - Ennius Nasicam accusāvit, quod aperte mentiebātur.
  - Ennius Nasicam accusāvit, quod aperte mentirētur.
- [II] a. Ο αιτιολογικός σύνδεσμος cum συντάσσεται πάντοτε με την υποτακτική. Η υποτακτική του ενεστώτα (cupiant) δηλώνει το σύγχρονο σε σχέση με το χρόνο του ρήματος της κύριας πρότασης (non possumus).
- Η έγκλιση της αιτιολογικής πρότασης είναι η οριστική (mentiebātur), γιατί η αιτιολογία είναι αντικειμενικά αποδεκτή.
  - Η υποτακτική στην αιτιολογική πρόταση (mentirētur) δείχνει υποκειμενική αιτιολογία (η κατηγορία εμφανίζεται ως άποψη του Εννίου). Η υποτακτική του παρατατικού δηλώνει το σύγχρονο σε σχέση με το χρόνο του ρήματος της κύριας πρότασης (accusāvit).

- II. Να αναγνωριστούν παρακάτω οι δευτερεύουσες προτάσεις και να δικαιολογηθεί η έγκλιση και ο χρόνος με τον οποίο εκφέρονται.
- Caecilia in sacello persedēbat, ut vocem congruentem proposito audiret.
  - Arria filio funus ita parāvit, ut igncrarētur a marito.
  - Gallus se ipsum interfecit, nē ab hostibus caperētur.
  - Regulus tam pauper fuit, ut nihil filis reliquerit.
  - Manius Curius tantā frugalitāte utebātur, ut nemo eum corrumpere posset.
  - Zēno nullum servum habet, quo felicius vivat.
- [III] a. ut... audiret: τελική πρόταση που εισάγεται με το σύνδεσμο ut· εκφέρεται με την υποτακτική, όπως οι τελικές προτάσεις· η υποτακτική του παρατατικού επιβάλλεται από την ακολουθία των χρόνων, γιατί το ρήμα της κύριας πρότασης (persedēbat) είναι χρόνου ιστορικού.
- ut igncrarētur...: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση που εισάγεται με το σύνδεσμο ut (το επίρρημα ita στην κύρια πρόταση δείχνει πως ακλουθεί συμπερασματική πρόταση)· εκφέρεται με την υποτακτική όπως όλες οι συμπερασματικές προτάσεις· η υποτακτική του παρατατικού επιβάλλεται από την ακολουθία των χρόνων, γιατί το parāvit είναι ιστορικός χρόνος.
  - nē...caperētur: τελική πρόταση που εισάγεται με το σύνδεσμο nē (αρνητική)· εκφέρεται με την υποτακτική, όπως όλες οι τελικές προτάσεις· η υποτακτική του παρατατικού (caperētur) ακολουθεί αναγκαστικά μετά από ιστορικό χρόνο (interfecit).
  - ut... reliquerit: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση που εισάγεται με το σύνδεσμο ut: η έγκλιση είναι η υποτακτική (reliquerit) όπως σε όλες τις συμπερασματικές προτάσεις· η υποτακτική του παρακειμένου δείχνει αποτέλεσμα που θεωρείται ως κάτι το ολοκληρωμένο στο παρελθόν.
  - ut nemo... posset: επιρρηματική συμπερασματική πρόταση (προηγείται το tantā) που εισάγεται με το σύνδεσμο ut (nemo: αρνητική)· η έγκλιση είναι η υποτακτική (posset), όπως σε όλες τις συμπερασματικές προτάσεις· η υποτακτική του παρατατικού επιβάλλεται από το utebātur (ιστορικός χρόνος).
  - quo felicius vivat: τελική πρόταση που εισάγεται με το quo επειδή ακολουθεί επίρρημα συγκριτικού βαθμού (felicius)· η έγκλιση είναι κανονικά η υποτακτική (vivat) χρόνου ενεστώτα, όπως απαιτεί το habet (αρκτικός χρόνος).

IV. Να αντικατασταθεί το σουπίνο ή το εμπρόθετο γερούνδιο από τελική πρόταση:

α. In sacellum venērunt omen **petitum**

β. In Africam cum hostibus **pugnātum** abiit.

γ. Menēnius Agrippa mercenarium mittit agrum **curātum**.

δ. Amici venērunt **ad spectandum**.

[IV] α. In sacellum venērunt, ut omen peterent.

β. In Africam abiit, ut cum hostibus pugnaret.

γ. Menēnius Agrippa mercenarium mittit, ut agrum curet.

δ. Amici venērunt, ut spectarent.

V. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό τύπο του ρήματος που βρίσκεται στην παρένθεση:

Abi (προστ.) ex urbe, nē cives [corrumpas] (corrumpo, 3).

Arria egrediebātur, nē maritus mortem fili [nosceret] (nosco, 3).

Manius Curius Sannitium divitias ita contempsit, ut legāti frugalitatem eius [admirāti sint] / [admirarentur] (admiror, αποθ. 1).

Cicero Rōmam vēnit, quo acius pro concordiā civium [diceret] (dico, 3).

Tanto dolore Aesōpus est adfectus, ut nihil ei gratius esse [possit] quam recuperatio fugitivi (possum).

VI. Να συμπληρωθούν τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος που βρίσκεται στην παρένθεση:

Postquam Hannibal Saguntum [expugnāvit] (expugno), Alpes transire constituit.

Claudia Accius ex urbe Rōmā Tarentum [venisset] (venio), ad Pacuvium devertit.

Haec ubi domestici Scipiōni [rettulērunt] (refero), is fores reserāri iussit.

Ut (χρον.) praedōnes praesidium [animadvertērunt] (animadverto), arma abiēcērunt.

Dum Cicero in urbe [erat] (sum), pro concordiā civium dicēbat.

Vix Arria ex cubiculo egressa erat, cum se dolōri [dedit] (do).

Cum (επαναλ.) furor cives [invādīt] (invādo), pugnāre cupiunt.

Fīgulus mortuus est, antequam filiis dotem [relinqueret] (relinquo).

Dum Africānus praesidium domesticōrum [conlocat] (conloco), clamor magnus audītus est.

Praedōnes expectābant, donec Scipio fores [reserāret] (resero).

Cum Caecilia in sacello [esset] (sum), vox aliqua audīta est.

Σημ. Στην τελευταία πρόταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το erat για να δηλωθεί απλώς ο χρόνος. Η υποτακτική (esset) υπογραμμίζει το λόγο της παρουσίας της στο ναό.

LECTIO UNDEQUADRAGESIMA (35)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

βλ. τη βιβλιογραφία στην εισ. του μαθ. XXXV.

Πηγή του κειμένου: Σενέκας, ep. 85, 39-40.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Το praecipites είναι κατηγορούμενο στο imperitos (βλ. και τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. IX). (β) Για τις αφαιρετικές της ύλης ex ebone, ex aere, ex illā βλ. το μάθ. XXXI Π2γ. (γ) Η πρόταση quale... posset είναι αναφορική προσδιοριστική με όρο της αναφοράς το tale. Η υποτακτική posset είναι δυνητική (μάθ. XLII Π1α). (δ) Οι ονομαστικές imperātor και miles είναι κατηγορούμενα. (ε) Η πρόταση quancumque... acceperit είναι αναφορική υποθετική (μάθ. XLII Π2). Πρόκειται για υποθετικό λόγο α' είδους με υπόθεση στην οριστική του συντ. μέλλοντα (acceperit) και απόδοση στην οριστική του μέλλοντα (efficiet).

2. Ο σύνδεσμος sī ήταν αρχικά επίρρημα που σήμαινε «έτσι» (παράγωγό του είναι το sic). Η υποθετική σημασία του προήλθε από στερεότυπες φράσεις, όπως sī dis placet = έτσι αρέσει στους θεούς > αν αρέσει στους θεούς. Το nisi είναι σύνθετο από το nē και το si. Η άρνηση nisi αναφέρεται συνήθως σε ολόκληρη την πρόταση, ενώ η si non σε έναν μόνο όρο της.

3. Στο συσχετισμό των λατινικών με τους ελληνικούς υποθετικούς λόγους να τονιστεί (α) η ύπαρξη στη λατινική ενός μόνο υποθετικού συνδέσμου έναντι των τεσσάρων της ελληνικής. (β) η διαμόρφωση των λατινικών υποθετικών λόγων με βάση κυρίως την αντίθεση της οριστικής με την υποτακτική έναντι των 5 εγκλίσεων της ελληνικής (οριστική, υποτακτική, ευκτική, δυνητική ευκτική, δυνητική οριστική). Οι παράγοντες αυτοί δικαιολογούν την ύπαρξη στη λατινική ολιγότερων ειδών

υποθετικών λόγων από ό,τι στην ελληνική (π.χ. το «προσδοκώμενο» της ελληνικής εντάσσεται στο α' είδος της λατινικής).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ούτε η φτώχεια ούτε ο πόνος εμποδίζουν το σοφό, ούτε τα πράγματα αυτά που βγάζουν από το δρόμο τους και γκρεμοσακίζουν όσους δεν έχουν πείρα. Πιστεύεις πως οι συμφορές τον καταβάλλουν; Αντίθετα¹, τις χρησιμοποιεί! Ο Φειδίας δεν ήξερε να κάνει αγάλματα μόνο από ελεφαντόδοντο· (τα) έκανε κι από μπρούντζο. Αν του πήγαινες μάρμαρο, αν του πήγαινες κάποιο υλικό πιο ταπεινό, θα το 'κανε τέτοιο (άγαλμα), όσο μπορούσε να γίνει πιο τέλειο από αυτό το υλικό. Έτσι κι ο σοφός θα δείξει την αρετή του στα πλούτη, αν μπορέσει, κι αν όχι, στη φτώχεια· αν μπορέσει, στην πατρίδα, κι αν όχι, στην εξορία· αν μπορέσει, ως στρατηγός, κι αν όχι, ως στρατιώτης· αν μπορέσει, γερός, κι αν όχι, ανάπηρος. Όποια τύχη κι αν του λάχει, θα δημιουργήσει από αυτήν κάτι αξιοσημείωτο.

1. κάθε άλλο ...

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Υπόθεση—Απόδοση—Είδος

- I. α. si marmor...obtulisses,... fecisset: υποτακτική του υπερασ. II
- β. si...materiam (obtulisses),... fecisset: υποτακτική του υπερασ. II
- γ. si licēbit, sapiens in divitiis explicābit: οριστική του μέλλ. I
- δ. si non licēbit, in paupertate explicābit: οριστική του μέλλ. I
- ε. si poterit, in patriā explicābit: ορ. του μέλλ. I
- ζ. si non poterit, in exilio explicābit: ορ. του μέλλ. I
- η. si poterit, imperātor explicābit: ορ. του μέλλ. I
- θ. si non poterit, miles explicābit: ορ. του μέλλ. I
- ι. si poterit, integer explicābit: ορ. του μέλλ. I
- κ. si non poterit, debilis explicābit: ορ. του μέλλ. I
- II. α. Υπόθεση στην οριστική του συντ. μέλλοντα (consulueritis) και απόδοση στην οριστική του μέλλοντα (consulet): είδος I (ανοιχτή υπόθεση).
- β. Υπόθεση και απόδοση στην οριστική του ενεστώτα (habet, debemus): είδος I.
- γ. Υπόθεση και απόδοση στην υποτακτική του παρατατικού (iacērent, accederet): είδος II (αντίθετο του πραγματικού στο παρόν).
- III. Si marmor Phidiae obferes, simulacrum faciet.

Si marmor Phidiae obferas, simulacrum faciat.

Si marmor Phidiae obtulisti, simulacrum fecit.

Si marmor Phidiae obtulisses, simulacrum fecisset.

IV. Ενεστ.	efficit
Παρατ.	efficiēbat
Μέλλ.	efficiet
Παρακ.	effēcit
Υπερασ.	effecerat
Συντ. μέλλ.	effecerit

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Ον.	ebur	ebora
Γεν.	eboris	eborum
Δοτ.	ebori	eboribus
Αιτ.	ebur	ebora
Κλητ.	ebur	ebora
Αφ.	ebore	eboribus

Σημ. Ο πληθ. ebora απαντά σπάνια.

V. Si hoc dicit, errat.

Si hoc dixit, errāvit.

Si hoc diceret, errāret.

LECTIO QUADRAGESIMA (40)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για τον Σύλλα βλ. J. Carcopino, *Sulla ou la monarchie manquée*, Paris 1957². E. Badian, *L. Sulla, The Deadly Reformer*, Sidney 1970. Για το Μάριο βλ. Th. F. Carney, *A Biography of C. Marius*, Chicago 1970².

Πηγή του κειμένου: Valerius Maximus 3, 8, 5 (διασκευή).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ

1. (α) Ο υπερθετικός των επιθέτων και των επιρρημάτων επιτείνεται με τα επιρρήματα quam, vel, longe κ.ά. (quam celerissime· πρβ. ελλην. **ὅ,τι (ὡς) τάχιστα**). (β) Η ονομ. hostis είναι κατηγορούμενο μετά το iudicāretur (πρβ. παρακάτω τη σύνταξη του iudico με αιτιατική και κατηγορούμενο). (γ) Για τη σύνταξη του interrogātus πρβ. το μάθ. XIV: de homine eos interrogāvit. (δ) Το quin etiam είναι συνώνυμο αλλά λίγο ασθενέστερο του quin immo (μάθ. XXIII)· για το quin βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. XLVII. (ε) Για την έκφραση corpore infirmo βλ.

το μάθ. IV· για την αφ. της ιδιότητας βλ. τα μαθ. XIV Π3 και XIX Π4. (ζ) Ο τύπος *meminero* είναι συντ. μέλλοντας του *memini*.

2. Ο σύνδεσμος *etsi* είναι σύνθετος από τον *et* και τον *si*, ο *tametsi* προέρχεται από το *tamen* και τον *etsi*. Ο *quamquam* προήλθε από αναδιπλασιασμό του *quam* (πρβ. *quisquis*). Σύνθετοι είναι επίσης ο *etiamsi* (*etiam*+*si*=ακόμη κι αν), και ο *quamvis* (*quam* + *vis* του *volō* = όσο θέλεις). Για την προέλευση του *ut* και του *cum* βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στα μαθ. XXIV και XXXVI.

3. Για να γίνει κατανοητή η διάκριση ανάμεσα στις εναντιωματικές και στις παραχωρητικές προτάσεις, να δοθούν και παραδείγματα από τη νεοελληνική. Ως προς το περιεχόμενο και την εκφορά των εναντιωματικών και των παραχωρητικών προτάσεων ισχύει μεταξύ τους γενικά η αντίθεση: αντικειμενικό (οριστική) – υποκειμενικό (υποτακτική), με τις εξής διευκρινίσεις (α) ο *licet* ακολουθείται από την υποτακτική λόγω της προέλευσής του· (β) για τον *cum* ισχύει η αντίθεση: αντικειμενικός *cum* (= χρονικός) – υποκειμενικός *cum* (= ιστορικός, αιτιολογικός, εναντιωματικός)· (γ) ο σύνδεσμος *etiamsi* ακολουθεί τη σύνταξη του υποθετικού *si*, αν και συντάσσεται συχνότερα με την υποτακτική παρά με την οριστική.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αφού κατέλαβε τη Ρώμη ο Σύλλας, συγκάλεσε ένοπλος τη Σύγκλητο, για να κηρύξει όσο πιο γρήγορα γινόταν το Γάιο Μάριο εχθρό του κράτους. Στη θέλησή του κανείς δεν τόλμωσε να πάει αντίθετα. Μόνο ο Κόιντος Μούκιος Σκαϊόλας, ο οίωναοκόπος, όταν του ζητήθηκε η γνώμη γι' αυτό, αρνήθηκε να ψηφίσει. Κι επιπλέον, όταν ο Σύλλας τον πίεζε και τον απειλούσε¹, αυτός του απάντησε: «Ακόμη κι αν μου δείξεις τα στρατεύματα με τα οποία έχεις περικυκλώσει το Βουλευτήριο, ακόμη κι αν με απειλήσεις με θάνατο, εγώ δεν πρόκειται ποτέ να κηρύξω το Μάριο εχθρό του κράτους. Αν και είμαι γέρος κι αδύναμος στο σώμα, εντούτοις πάντα θα θυμάμαι ότι ο Μάριος έσωσε τη Ρώμη και την Ιταλία».

1. τον πίεζε απειλητικά

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- I. α. *Licet... ostendas... militum*: παραχωρητική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *licet*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα (*ostendas*), γιατί στην κύρια πρόταση υπάρχει αρκτικός χρόνος (*iudicābo*).
- β. *Licet... minitēris*: παραχωρητική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *licet*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα (*minitēris*), γιατί στην κύρια πρόταση υπάρχει αρκτικός χρόνος (*iudicābo*).
- γ. *Etsi... sum*: εναντιωματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *etsi*· εκφέρεται με την οριστική του ενεστώτα (*sum*).
- II. α. Παραχωρητική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *etiamsi*· εκφέρεται με την υποτακτική του ενεστώτα (*sint*), γιατί στην κύρια πρόταση υπάρχει αρκτικός χρόνος (*coeruntur*).
- β. Εναντιωματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *etsi*· εκφέρεται με την οριστική του παρατατικού (*volēbat*).
- γ. Εναντιωματική πρόταση· εισάγεται με το σύνδεσμο *quamquam*· εκφέρεται με την οριστική του ενεστώτα (*minitāris*: πραγματικό στο παρόν). Η πρόταση του κειμένου είναι παραχωρητική και εκφράζει υποθετική κατάσταση (βλ. παραπάνω I β).
- III. εν. *iudicētur*, παρατ. *iudicārētur*, παρακ. *iudicātus sit*, υπερασ. *iudicātus esset*.

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ
Ον.	<i>senex</i>	<i>senes</i>
Γεν.	<i>senis</i>	<i>senum</i>
Δοτ.	<i>seni</i>	<i>senibus</i>
Αιτ.	<i>senem</i>	<i>senes</i>
Κλητ.	<i>senex</i>	<i>senes</i>
Αφ.	<i>sene</i>	<i>senibus</i>

βλ. τις συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο μάθ. VII.

IV. *Quamquam armātus est, non me terret. Licet armātus sit, non me terret.*

LECTIO PRIMA ET QUADRAGESIMA (41)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για τις αρχαιστικές τάσεις στη λατινική λογοτεχνία βλ. W. D. Lebek, *Verba Prisca, Hypomnemata* 25, Göttingen 1975· R. Marache, *La critique*